Vukašin Simonović
Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet
Srbija
vukasin.simonovic1997@gmail.com
https://orcid.org/0009-0006-8803-5321

DOI: https://doi.org/10.18485/slovenika.2024.10.1.4
UDK: 316.722(=16)"18"
930.85(=16)"18"

Pregledni rad

Jernej Kopitar u svetlu panslavizma i austroslavizma

Apstrakt

Istraživanje za ovaj rad obavljeno je s ciljem da se sagleda uloga Jerneja Kopitara u razvijanju slovenskog kulturnog identiteta i njegove vizije slovenske Austrije, u kojoj bi svi slovenski narodi, kroz upotrebu i razvoj narodnog jezika, mogli napredovati i razvijati svoju kulturu. Jernej Kopitar bio je ključna figura slovenskog kulturnog preporoda tokom 19. veka. Od ranih godina pokazivao je izuzetnu intelektualnu radoznalost. Nakon školovanja u Ljubljani, postao je i asistent plemiću Žigi Cojsu, koji ga je poslao u Beč da studira pravo, gde je Kopitar započeo rad na slovenačkoj gramatici i istraživanju jezika. Njegov doprinos slovenskoj kulturi obuhvatao je proučavanje jezika, sakupljanje narodnih pesama i predanja, te standardizaciju slovenskih jezika. Kopitarova saradnja s Vukom Karadžićem i podrška u reformi jezika i pravopisa bile su ključne za razvoj srpskog jezika i književnosti. U radu je predstavljen i Kopitarov doprinos uspostavljanju veza među slovenskim zajednicama tokom političkih promena i nacionalnih buđenja. Takođe je podržavao jozefinizam, pokret za centralizaciju i modernizaciju Habzburške monarhije, te je promovisao prosvetiteljske ideje. Njegova korespondencija s Ignacom Kristijanovićem pokazuje njegov uticaj na očuvanje dijalekata i jezičkog bogatstva. Kopitarov rad ostavio je dubok pečat na intelektualnu baštinu slovenskih naroda, čineći ga ključnim akterom u društvenom i kulturnom kontekstu. Postavio je temelje za dalji razvoj i očuvanje slovenskog kulturnog identiteta.

Ključne reči: Jernej Kopitar, kultura, jezik, književnost, reforma, standardizacija

Uvod

Jernej Kopitar istaknuta je ličnost u slovenskom kulturnom preporodu tokom 19. veka. Njegovo duboko ukorenjeno interesovanje za slovensku kulturu i jezike prožimalo je sve aspekte njegovog života, a njegova predanost doprinela je stvaranju temelja za dalji razvoj slovenske filologije i kulturnog identiteta. Kopitar je kroz svoje brojne radove, istraživanja i leksikografski rad oblikovao ne samo jezik već i kolektivno pamćenje i identitet slovenskih naroda.

Njegov značajan doprinos je, pored proučavanja jezika, obuhvatio i sakupljanje narodnih pesama i predanja, čime je ojačao kulturnu vezu između različitih slovenskih zajednica. Kopitar je takođe bio ključna figura u uspostavljanju standardizacije slovenskih jezika, čime je omogućio bolje razumevanje i međusobnu povezanost slovenskih naroda u to turbulentno vreme političkih promena i nacionalnih buđenja.

Cojsov uticaj na Kopitara

Kopitar je rođen 1780. godine u slovenačkom selu Repnje, u uglednoj seljačkoj porodici, a izuzetna intelektualna radoznalost brzo je postala očigledna tokom njegovih ranih godina. Njegovo formalno obrazovanje započelo je u Ljubljani, gde je pohađao školu od 1791. do 1800. godine, stvarajući čvrstu osnovu za svoju buduću akademsku karijeru. Nakon završetka školovanja, Kopitar je stupio na put samostalnog učenja i istraživanja. Postao je privatni tutor, a oko 1803. godine pridružio se uglednom plemiću Žigi Cojsu kao njegov asistent. Cojs, svestan Kopitarovog potencijala, podsticao je njegovo interesovanje za slovenačku istoriju, filologiju i književnost. Posebno je naglašavao važnost proučavanja slovenskih jezika i književnosti, čime je postavio temelje za Kopitarovu kasniju izuzetnu karijeru u oblasti slavistike.

U sklopu Cojsove podrške i mentorstva, Kopitar je 1808. godine poslat u Beč s ciljem da studira pravo i stekne neophodne kvalifikacije za svoju buduću karijeru. Ovaj period označio je važnu tačku u njegovom životu, jer je dobio zadatak da završi slovenačku gramatiku, istraži istoriju slovenačkog jezika i deluje kao posrednik između Cojsovog kruga i drugih slavističkih centara u Habzburškoj monarhiji. Kopitar je s posvećenošću pristupio tim zadacima, ne samo usmeravajući svoje obrazovanje ka pravnom polju već i nastavljajući da duboko zaranja u slovenske jezičke i kulturne studije.

Ovaj period intenzivnog učenja i istraživanja postavio je temelje za Kopitarovu impresivnu akademsku karijeru i njegov značajan doprinos proučavanju slovenskih jezika i književnosti. U pismu upućenom Ignacu Kristijanoviću 11. septembra 1838. godine, istaknuti filozof je izrazio duboko ukorenjeno uverenje da jezik, posebno maternji, predstavlja neizostavan element kulturnog razvoja pojedinca (Kukuljević Sakcinski 1875, 101). Prema Kopitarovom shvatanju, svako usmeravanje ka kulturnom uzdizanju nužno je povezano s vlastitim jezičkim izrazom. U cilju ilustracije ovog koncepta, koristio je značajan primer iz antičke Grčke, naglašavajući istorijsku činjenicu da u domenu duhovnih dostignuća nisu presudni ni moć ni veličina, već isključivo ljudska i književna vrednost akcije (Kukuljević Sakcinski 1875, 102). Njegovo shvatanje stavlja naglasak na suštinsku važnost kreativnosti, intelekta i umetnosti kao nosilaca stvaralačkog duha u ljudskom društvu. Time je Kopitar sublimirao svoju filozofsku viziju, prepoznajući da su duboki koreni kulturnog razvoja usađeni u individualnom izražavanju kroz jezik, te da je svaki doprinos duhovnom bogatstvu čovečanstva pre svega oblikovan snagom ljudskog duha i književne izražajnosti.

Sve ove dimenzije njegove uloge čine ga ne samo filologom već i ključnim akterom u širem društvenom i kulturnom kontekstu. Njegov doprinos ostavio je dubok i trajan pečat na intelektualnu baštinu, čime je postao neizbežan deo razvoja filološke misli i kulturne identifikacije u periodu koji je oblikovao.

Sloveni u okviru Habzburške monarhije

Prema Kopitarovom shvatanju, Sloveni su se nalazili u izuzetno povoljnoj situaciji zbog toga što su njihove književnosti tek na početku svog razvoja, što on naziva *detinjstvom naše književnosti*. On veruje da ova početna faza omogućava organsku kontrolu kulturnog razvoja, obezbeđujući društvu da oblikuje i usmerava svoju književnost prema vlastitim potrebama i vrednostima. Međutim, Kopitar istovremeno izražava zabrinutost zbog uloge savremenika u tom procesu. On primećuje da, iako je učestvovanje savremenika od suštinskog značaja za početak književnog razvoja, njihova angažovanost često opada kako vreme odmiče. To, prema njegovom mišljenju, stavlja sve veći teret odgovornosti na one koji brinu o budućnosti kulture.

U pismu upućenom Žigi Cojsu 18. oktobra 1809. godine, Kopitar ističe važnost trajne posvećenosti i podrške savremenika u očuvanju i razvoju kulturnog nasleđa. On može naglašavati potrebu za ak-

tivnim učešćem i podrškom onih koji dele istu strast prema jeziku, književnosti i kulturi kako bi se osiguralo da se književnost ne zaustavi ili stagnira. Ovaj Kopitarov stav upućuje na dublje razumevanje uloge kontinuiranog angažovanja društva u oblikovanju kulturnog identiteta (Pogačnik 1995). Dok detinjstvo književnosti pruža osnovu, zajednički napor i podrška zajednice ključni su za očuvanje i obogaćivanje kulturne baštine. Pored svog angažmana u Cojsovom krugu, Kopitar je takođe podržavao ideje *jozefinizma*, pokreta koji se zalagao za centralizaciju i modernizaciju Habzburške monarhije pod vlašću cara Jozefa II. Ovaj pokret je težio unapređenju administracije, prava građana i obrazovanja, što je odražavalo Kopitarovu podršku prosvetiteljskim idejama i racionalnom pristupu društvenim i političkim promenama.

Kopitarove aktivnosti u standardizaciji slovenačkog pisma

Jernej Kopitar je ostavio neizbrisiv trag u istoriji slovenske kulture, budno čuvajući i promovišući njen identitet u turbulentnom periodu 18. i 19. veka unutar Habzburške monarhije. Njegova predanost obnovi slovenskih jezika i književnosti prožimala je različite aspekte kulturnog života, postavljajući temelje za njihov dalji razvoj i očuvanje. Kopitar se istakao ne samo kao prevodilac i kritičar već i kao centralna figura u *ratu za pismo*, jezičkom sukobu koji je oblikovao tok slovenačkog jezika i pisma tokom 19. veka. Godine 1836. Kopitar je napisao svoje remek-delo *Glagolita Clozianus*, u kojem je preveo na latinski jezik i kritički obradio najstariji pisani dokument na slovenačkom jeziku – *Brižinske spomenike*. Ovaj poduhvat nije samo očuvao istorijski značajne tekstove, već je i osvetlio mnoge aspekte slovenačke kulture i jezika. Kroz svoje analize, Kopitar je izneo teoriju o panonskom poreklu Slovena, što je izazvalo interesovanje i rasprave među lingvistima i istoričarima toga vremena.

Međutim, Kopitar nije bio samo akademski istraživač; bio je strastveni borac za odabir pravog pisma za slovenački jezik. U periodu između 1820. i 1840. godine učestvovao je aktivno u *ratu za pismo*, na slovenačkom jeziku poznatom kao *Abecedna vojna*. Ova debata se vodila između zagovornika tradicionalnog slovenačkog latiničkog pisma *bohoričice* i zagovornika *Gajeve latinice*. Adam Bohorič je još 1584. godine kodifikovao bohoričicu u svom delu *Slobodni zimski časovi*. Gajeva latinica je, međutim, u vreme 19. veka postajala sve popularnija. Kopitar je čvrsto podržavao bohoričicu kao autentično slovenačko pismo, ističući njenu duboku vezu sa slovenačkom tradicijom i kulturnim nasleđem. Njegova argumentacija je bila ute-

meljena na uverenju da je očuvanje bohoričice ključno za očuvanje slovenačke kulturne baštine. Nasuprot njemu, Matija Čop i njegovi sledbenici, među kojima se isticao pesnik France Prešern, zalagali su se za Gajevu latinicu, koja je bila već široko prihvaćena među slovenačkim piscima toga vremena.

Članak *Patriotske fantazije jednog Slovena*, koji je ugledao svetlost dana u časopisu *Domovinske novine za austrijsku carevinu* 1810. godine, prema komentarima Jana Kolara, Kopitaru je doneo status glavnog zagovornika slovenskog zajedništva. Takođe je ovaj članak bio i podstrek za Pavla Josifa Šafarika da napiše *Istoriju slovenske književnosti po svim dijalektima*. U tom delu Šafarik je zamolio Kopitara da doprinese listom slovenskih autora s kratkim biografijama. Umesto da sam sastavi listu, Kopitar je angažovao Matiju Čopa, kojeg je upoznao u Carskoj biblioteci u Beču između 1816. i 1817. godine. Kada je Čop poslao završeni tekst Šafariku posredstvom Kopitara, ovaj je priložio pismo s visokim pohvalama za Čopov rad. Međutim, tokom godina, došlo je do promene Kopitarovog stava prema Čopovoj književnoj teoriji, a takođe je oštro kritikovao i najpoznatijeg slovenačkog pesnika Franca Prešerna, koji mu je poslao svoje pesme na ocenu 1825/26. godine. Nesuglasice između Kopitara, Čopa i Prešerna dostigle su vrhunac 1833. godine, a kasnije, nakon 1837. godine, Kopitar je zauzeo još oštriji stav protiv Ljudevita Gaja i pristalica ideje *ilirizma*. Postalo je očigledno da je sukob oko azbuke bio suštinski sukob između dva kulturna perioda (Murko 1908, 351). Tek zahvaljujući bliskom prijateljstvu s Vukom Karadžićem, Kopitar je uspeo da prevaziđe raskol sa sunarodnicima u Sloveniji.

Rasprava između Kopitara i Čopa nije bila samo jezička, već je imala i duboke političke i kulturne implikacije. Kopitar, kao *austroslavista*, verovao je da bi slovenački jezik trebalo da se uklopi u južnoslovensku jezičku sliku, kako bi ostao relevantan i očuvao svoju autentičnost. Suprotno tome, Čop i Prešern su smatrali da je uvođenje Gajeve latinice korak ka modernizaciji i internacionalizaciji slovenačkog jezika i kulture. Najžešći sukobi između Kopitara i Čopa vodili su se putem pisama i članaka u tadašnjim časopisima. France Prešern, čiji je pesnički rad bio od velikog značaja za slovenačku književnost, bio je oštar kritičar Kopitarovih konzervativnih stavova i nije štedeo kritike u svojim delima (Mutavdžić 2013, 126–127). Ovaj sukob nije samo oblikovao tok slovenačke jezičke evolucije, već je i razotkrio duboke podele u slovenačkom društvu toga doba. S vremenom je Gajeva latinica postala dominantna, ali Kopitarova odbrana bohoričice ostala je značajan deo slovenačkog kulturnog nasleđa.

Kopitar, ilirci i borba za hrvatski književni jezik

U Zagrebu 1837. godine, ugledni izdavač Franjo Župan predstavio je poslednje i najdetaljnije delo o kajkavskom književnom jeziku – *Grammatik der kroatischen Mundart*, koje potpisuje Ignac Kristijanović. Tri godine kasnije, isti izdavač objavljuje dodatak u vidu razgovornog priručnika pod nazivom *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart*. Ignac Kristijanović (1796–1884), sveštenik, publicista, prevodilac duhovne književnosti i prosvetitelj naroda, stoji iza ovih dela s tri osnovne svrhe: promovisanje hrišćanskog načina života, prosvećivanje običnog naroda i borba za očuvanje kajkavskog književnog jezika. U vreme Hrvatskog narodnog preporoda, ključnog perioda za hrvatski jezik, Kristijanović je bio istaknuti protivnik ilirskog shvatanja standardnog hrvatskog jezika sa štokavskom osnovom i nove ortografije. Tvrdio je da kajkavski govornici već imaju svoj književni jezik i viševekovnu ortografsku tradiciju, koju ne smeju napustiti. Ova shvatanja verovatno su proistekla iz uticaja njegovog ujaka, sveštenika Tomaša Mikloušića (1767–1833), koji je pozivao kajkavske govornike da se odupru pristalicama slavonskog dijalekta i da čuvaju svoj hrvatski jezik. Mikloušić je, takođe, uspostavio veze Kristijanovića sa poznatim savremenicima, Šafarikom i Kopitarom.

Veza između Kopitara i Kristijanovića najbolje se odslikava kroz njihovu prepisku, koja je zabeležena u delu *Prinesci za povijest književnosti hrvatske* (1875) autora Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Ova korespondencija suptilno osvetljava podudarnosti njihovih jezičkih shvatanja, istovremeno otkrivajući i one aspekte koji su ostali neizrečeni u njihovim razgovorima. Pisma pružaju obilje (implicitnih i eksplicitnih) tragova o Kopitarovom uticaju na sastavljanje Kristijanovićevog gramatičkog priručnika. Dobro je poznato da je Kopitar delio gledište da su Sloveni jedan narod, koji komunicira putem različitih dijalekata, a njegov ideal za slovenski književni jezik i jezičku raznolikost ogledao se u modelu grčkih dijalekata. Takođe, u Kristijanovićevom pismu od 11. septembra 1838. godine Kopitar izražava svoju kritiku prema Šafariku, tvrdeći:

Iz ovoga najjasnije se nazire Šafarikova ambicija, ali istovremeno i njegova ograničenost. Da li on zaista veruje da će se Hrvati i Kranjci, preplašeni njegovim kritikama, pridružiti naporima da se poveća podrška Dalmatincima i Srbima, pri tome omalovažavajući vlastiti jezik? Ne, svaki narod neguje svoj identitet putem svog maternjeg jezika, baš kao što su to činili i stari Grci. Onaj jezik koji pruža najbolja dela ima potencijal da postane književni jezik za nekoliko međusobno srodnih

jezika; međutim, to se ne dešava prema većini, kako Šafarik misli, već ili prema vrednosti književnosti, kao što je bilo u Firenci i Atini, ili prema moći, kao što je to bio slučaj u Rimu, Francuskoj, Rusiji, i tako dalje... (Kukuljević Sakcinski 1875, 101).

Kristijanović je nalazio posebno zadovoljstvo u Kopitarovom dubokom uvažavanju dijalekata, smatrajući da svaki od njih zaslužuje potpuna prava i tretman kao da je jedinstven u svojoj jezičkoj porodici. U njegovim očima, idealno bi bilo da se svi dijalekti, odnosno kako piše Kukuljević Sakcinski: svi ti raznoliki jezički izrazi, jednog dana susretnu, objedinjujući se u harmoničnu celinu, svi odrasli i svi jaki u svojoj jezičkoj snazi (Kukuljević Sakcinski 1875, 96). Kopitar, s obzirom na svoje shvatanje iliraca, koje je delio s Kristijanovićem, često je kritikovao ortografiju Ljudevita Gaja, nazivajući je umetničkom tvorevinom i lingvistikom iliraca, koje je nazivao *ljudevitima*. Prema Pogačnikovim rečima, Gajevi planovi su se sukobljavali s vizijama Jerneja Kopitara, jer je Gaj težio ka stvaranju jednog zajedničkog slovenskog jezika sa štokavskim naglaskom za sve Južne Slovene. Kod Hrvata mu je Gajev ilirizam poremetio planove, budući da ga je prvobitno smatrao jezikom za sve Južne Slovene. Međutim, kada se pokazalo da se hrvatsko etničko telo integrisalo u taj pokret, Kopitarov koncept koroško-panonskog slovenstva, koji uključuje i današnje kajkavce, bio je narušen (Pogačnik 1978, 40).

Možemo reći da je Kopitar u svojim pismima podržao Kristijanovića u njegovim sukobima s ilircima, što bi mogao biti razlog zbog kog je Kristijanović uopšte počeo sa pisanjem svoje gramatike. Preporučujući Dajnkovu, Kopitar je možda uticao na Kristijanovićevu gramatiku. Ipak, kako će se videti iz Kopitarove recenzije ove knjige, Kristijanović nije slepo pratio Kopitarove ideje, posebno u vezi s upotrebom ortografije, ostajući veran kajkavskoj ortografskoj i gramatičkoj tradiciji. Uprkos uticaju drugih kajkavskih autora, posebno Mikloušića, Kristijanovićeva ideja o očuvanju kajkavskog književnog jezika nije samo rezultat spoljašnjih uticaja, već i plod vlastite ljubavi prema maternjem jeziku. Ova inspiracija nije potekla isključivo iz Kopitarovog uticaja, već je proizašla iz dubokog emotivnog vezivanja za jezik koji je odražavao identitet i kulturu regiona.

Krajem 18. i početkom 19. veka, intelektualci kajkavske Hrvatske posvetili su se očuvanju folklora i nacionalnog jezika. Maksimilijan Vrhovac, zagrebački biskup, 1813. godine izdao je deklaraciju koja je pozivala duhovne vođe kajkavske Hrvatske da podstiču prikupljanje nacionalnog folklora. Mikloušić se istakao kao jedan od entuzijasta koji je odgovorio na ovaj poziv. On je zabeležio narodne poslovice

i izreke, objavljujući ih u svom *Stoletnom kalendaru* (Jembrih 2005, 73–105). Mikloušić je izrazio svoje duboke motive za angažovanje u tom poduhvatu. Njegova motivacija je proistekla iz iskrene ljubavi prema domovini i želje da se s ponosom ističe jezikom koji je nosilac bogate kulturne baštine. Njegova predanost očuvanju i promociji kajkavskog jezika bila je odraz snažnog identitetskog vezivanja za jezik koji je bio ne samo sredstvo komunikacije već i izraz duhovnog nasleđa i autentičnosti lokalne zajednice (Štebih Golub 2017, 21).

Tokom ovog kulturnog i jezičkog buđenja, Kristijanović je usvojio sličan stav prema očuvanju kajkavskog književnog jezika. Njegova predanost nije bila rezultat slepog verovanja, već dubokog poštovanja prema jezičkom nasleđu i želje da se sačuva jezik kao ključni deo kulturnog identiteta. Stoga, Kristijanovićeva uloga u očuvanju kajkavskog jezika treba da se sagleda kao autentičan doprinos širem naporu u očuvanju kulturne baštine i jezičkog bogatstva.

Moglo bi se postaviti pitanje: Bi li to Kristijanović činio da ga Kopitar nije u tome podržavao? Smatram da Kopitar, u svojim pismima i pogledima na hrvatski kajkavski jezik, u Kristijanovićevo vreme nije bio presudan. Važnija je bila tradicija kajkavske književnosti i jezika kojim je pisana, a na nju se oslanjao i Kristijanović. Prema tome, tu je Kopitarova uloga sekundarna (Jembrih 1996, 17).

Pre svega, potrebno je obratiti pažnju na Kopitarovu *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (1808) i Kristijanovićevu *Grammatik der kroatischen Mundart* (1837). Poređenje pokazuje da je moguće razlikovati različite stepene i vrste uticaja: dok je Kristijanović doslovno kopirao neke od odeljaka koji se odnose na opis glagola iz Kopitarove knjige, podela brojeva ukazuje da je morao konsultovati i Kopitarovu i Dajnkovu gramatiku i spojiti njihova rešenja kako bi formirao svoju sopstvenu podelu, koja nije identična nijednom od slovenačkih gramatičara. Slično tome, neki od uticaja mogu samo biti pretpostavljeni (npr. nepostojanje člana kao dela govora) (Jurančič 1973, 362– 363).

Na osnovu rasporeda teksta, koji je isti u obe gramatičke knjige: imenice su prve opisane, zatim slede pridevi, brojevi, zamenice, glagoli i nepromenljive reči (Jurančič 1973, 362–363), može se postaviti pitanje da li bi došlo do stvaranja kajkavske gramatike da nije bilo uticaja i dela Jerneja Kopitara.

Kopitar i srpski nacionalni preporod

Kopitarov uticaj na srpski nacionalni preporod rangira se odmah nakon njegovog doprinosa slovenačkom jeziku, kulturi i književno-

sti. Po dolasku u Beč, Kopitar je počeo da proučava srpsku književnost i predstavlja je centralnoevropskim intelektualcima. Godine 1813. pomogao je Dimitriju Davidoviću i Dimitriju Frušiću da osnuju srpske *Novine serbske* u Beču. U svojstvu cenzora i dalje je podržavao ovu inicijativu i pomagao kao urednik.

Jernej Kopitar je s velikom strašću pristupao proučavanju narodnih pesama, priča, poslovica i običaja. Među neslovenskim romantičarima, gajio je poseban pijetet prema Herderu, braći Grim, te Šlegelu i Kantu među filozofima. Svesno tražeći talentovanog slavistu među Slovenima, Kopitar nije pronašao odgovarajuću osobu, ali je bio duboko impresioniran Vukom Karadžićem, srpskim lingvistom i reformatorom jezika (Kropej Telpan 2013, 217).

Kopitarova saradnja sa Vukom Karadžićem

Godine 1813. Kopitar je upoznao Vuka Karadžića, koji je postao njegov omiljeni učenik i bliski prijatelj. Lično, finansijski i društveno podržavao je Karadžića tokom čitavog života. Obećao je da će iskoristiti svoj značajan uticaj i snažnu poziciju kako bi branio Karadžića od optužbi i kritika iz Srbije i Beča, naročito u raspravama oko pravopisa i drugih jezičkih pitanja. Kopitar je čak pružao finansijsku podršku Karadžiću, koji je često bio suočen s problemima zbog nedostatka stalnog zaposlenja (Kropej Telpan 2013, 217). Njihova saradnja rezultirala je uspešnim sprovođenjem programa postepenog kulturnog preporoda među Srbima, što je Karadžić nastavio da sprovodi među svojim narodom. Kopitar je podržao i prevod prve srpske knjige narodnih pesama koju je priredio Karadžić, šaljući je Geteu. Kopitarova posvećenost slovenskim jezicima i književnostima, zajedno s podrškom koju je pružao Karadžiću, ostavila je značajan trag u proučavanju i očuvanju južnoslovenske kulture i jezika.

Karadžića je smatrao ključnom ličnošću koja bi mogla da okonča haos u srpskom književnom jeziku, postavljajući temelje pravopisa i književnosti. Bez gubljenja vremena napisao je pismo o Karadžiću Jakobu Grimu, istaknutom nemačkom filologu. Ovo je bilo vreme kada je i sam Grim započeo svoju diplomatsku karijeru nakon Napoleonovog poraza 1814. godine, prisustvujući Kongresu u Beču. Kopitar je uspeo da uspostavi kontakte između Grima i Karadžića, lično se susrevši sa Grimom 1815. godine (Kropej Telpan 2013, 223). Karadžić je prikupljao i objavljivao srpske narodne pesme, proglašavajući ih vrhuncem narodne poezije, u duhu romantizma. Prve dve zbirke objavljene su u periodu 1814–1815. godine. Kopitar je pisao oduševljene recenzije Karadžićevih knjiga, koje su objavljivane u ra-

znim novinama i časopisima, na primer u *Bečkom književnom listu* 1815. godine. Te iste godine, Kopitar je preveo prvi deo Karadžićevih narodnih pesama na nemački i poslao prevod Geteu, u nadi da će probuditi njegovo interesovanje za srpske narodne pesme, budući da je Gete već sjajno preveo *Hasanaginicu* na nemački. Gete je objavio jednu od pesama, naslovljenu *Dioba Jakšića* (Deoba braće Jakšić), u svom listu *O umetnosti i starinama*. Nakon objavljivanja Grimove recenzije Karadžićevih narodnih pesama u *Gotingenskim naučnim oglasima* 1819. godine, interesovanje nemačke javnosti za srpske narodne pesme dodatno je poraslo. Inspirisan Kopitarovim radom i uz njegovu značajnu pomoć, Karadžić je napisao gramatiku srpskog jezika (1814). Sledeći Kopitarove gramatičke principe, reformisao je ćiriličko pismo i dosledno se pridržavao fonetskog principa Johana Kristofa Adelunga, nemačkog lingviste. Karadžićeva književna i jezička reforma odražavala je romantičarsku ideju o jedinstvu jezika, nacije i narodnih pesama i priča. Pišući svoju gramatiku, Karadžić je sledio Kopitarov savet da svakoj fonemi dodeli svoje slovo i da konstruiše gramatiku prema govoru običnih ljudi.

Još jedan filolog koji se složio sa ovim konceptom bio je Grim, koji je smatrao da se čisti govor običnih ljudi svakako mora uzeti u obzir prilikom uspostavljanja jezičkih pravila. To je jedan od razloga zbog kojeg je tako važno prikupljati narodne pesme, priče, verovanja, poslovice i beležiti običaje.

Godine 1824. Grim je objavio skraćeno nemačko izdanje Karadžićeve gramatike iz 1814. godine, opremljeno njegovim vlastitim predgovorom *Mala srpska gramatika*. Ovo predstavljanje Vuka Karadžića i njegovog rada nemačkom govornom području donelo je Karadžiću priznanje i u Srbiji i u inostranstvu. U 1818. godini, Vuk Stefanović Karadžić objavio je svoj *Srpski rječnik*, čije stvaranje predstavlja plod saradnje sa Jernejom Kopitarom i Jakobom Grimom. Kopitar je bio odgovoran za pripremu latinskog i nemačkog dela rečnika u periodu od oktobra 1816. do marta 1817. godine (Kropej Telpan 2013, 224). Ovaj monumentalni leksikon svedoči o zajedničkim naporima ovih izuzetnih lingvista.

Kopitar, osim što je doprineo prevođenju na nemački i latinski, pružio je Karadžiću relevantnu literaturu od izuzetnog značaja. Jakob Grim je dao sugestiju da se u unos rečnika uključe i praktična objašnjenja, čime je ovo delo dobilo dodatnu vrednost (Kropej Telpan 2013, 224).

Nakon objavljivanja rečnika, Kopitar je odlučno odbacivao sve negativne recenzije i kritike, posebno one Stefana Stratimirovića,

koji se protivio jezičkoj reformi koju je sprovodio Karadžić (Bečki godišnjaci, 1818). Takođe je omogućio da Grim iskoristi obimne podatke prikupljene u ovom rečniku za svoje istraživanje nemačkog tradicionalnog prava (Kropej Telpan 2013, 224). U tom periodu, Kopitar je uložio napore kako bi pomogao svom štićeniku u postizanju profesionalnog priznanja u nemačkom naučnom svetu, što je bilo ključno za uspeh Karadžićevih jezičkih reformi u Srbiji. Kopitar i Grim su takođe doprineli Karadžićevom sticanju doktorata na univerzitetu u Jeni. Karadžić je inače postao član različitih nemačkih naučnih društava, a čak ga je 1823. godine u Vajmaru primio i Gete, što je predstavljalo izuzetnu čast (Kropej Telpan, 2013, 225).

Kopitar je bio važan akter u usponu slavistike kao formalne discipline i jezičkom preporodu među slovenskim narodima. Njegova dela, kao što su gramatike slovenskih jezika, rečnici i komentari o slovenskim književnim delima, postavila su osnovu za dalje istraživanje u oblasti slavistike i pružila dragoceni uvid u bogato kulturno nasleđe slovenskih naroda. Njegova podrška srpskom nacionalnom preporodu i rad s Vukom Karadžićem ostaju od posebnog značaja za razvoj srpskog jezika i književnosti.

Italijanski lingvista Serđo Bonaca (Serhio Bonazza) istražuje složeni politički kontekst Vukove jezičke reforme i njen značaj u austrougarskoj strategiji usmerenoj ka suzbijanju ruskog uticaja na Balkanu i srednjoj Evropi. Središnja tema Bonacinog članka je koncept austroslavizma, koji se može sažeti kao nastojanje Beča da uspostavi Austriju kao centar slovenske kulture umesto Rusije. Ovo podrazumeva da se proces nacionalne emancipacije Slovena odvija pod okriljem Habzburške monarhije. Autor ističe važnost Jerneja Kopitara kao ključnog protagoniste ovog austroslavističkog projekta, smatrajući ga najvažnijim za ostvarivanje austrijskih političkih ciljeva (Bonazza 1988).

Na teritoriji Austrije bili su u upotrebi svi slovenski jezici, dok je u Rusiji bio zastupljen samo jedan. Odatle proizlazi Kopitarova ideja da Austrija ima legitimitet da preuzme inicijativu u odnosima s Rusijom u svim sferama. Kopitar je verovao da bi politički i kulturni razvoj austrijskih Slovena trebalo da se odvija unutar okvira austrijske države, istovremeno potpuno čuvajući nacionalne jezike i običaje. Za Kopitara je austroslavizam bio ne samo kulturna već i patriotska nužnost.

Bonaca pronalazi korene Kopitarovog austroslavizma u njegovim člancima *Faustin Prohdzka und Joseph Zlobicky* i *Patriotische Phantasien eines Slaven*, objavljenim 1810. godine. U ovim radovima

Kopitar razrađuje koncept austroslavizma i razmišlja o ulozi Srba u ostvarivanju ovog ambicioznog plana. Posebno naglašava potrebu da Beč preuzme brigu o proučavanju staroslovenskog jezika kako bi se izbegao *ruski uticaj* i daje poseban značaj srpskom elementu u ovom širem projektu. Kopitar takođe ističe nužnost razvoja srpskog književnog jezika kako bi se stvorila *ozbiljna konkurencija ruskoj književnosti*.

Kopitar je uglavnom bio suzdržan u svojim zahtevima, fokusirajući se na postizanje prava za Sloveniju kao izrazito slovenski kulturni centar. Međutim, u svom eseju *Patriotske fantazije jednog Slovena*, njegove ideje su postale mnogo izražajnije u kritici Rusije. Ovaj esej, prvobitno zamišljen kao širi pregled slovenskih književnosti, usmerava pažnju na komparaciju između ruske i srpske književnosti. Kopitar postavlja tezu da srpska književnost ima potencijala da postane ozbiljan konkurent ruskoj, iako istovremeno priznaje kulturnu povezanost Srba sa Rusima. Nadalje, izražava svoju zabrinutost zbog odsustva adekvatne gramatike i rečnika srpskog jezika. Dok razmatra narodnu poeziju srpskog i hrvatskog jezika, Kopitar izražava svoju nadu da će Austrija, koja ima vlast nad slovenskim dijalektima, odrediti centralno mesto za okupljanje slovenske književnosti, koja neosporno poseduje veliki potencijal za dalji razvoj. Ovde možemo prepoznati njegovu strastvenu težnju ka unapređenju slovenske književne tradicije i jezika (Bonazza 1988, 362–363).

Bonaca zaključuje da je *srpsko pitanje od samog početka bilo ključno za austroslavizam*, pri čemu je glavni problem bio nedostatak savremenog književnog jezika među Srbima, koji su koristili crkvenoslovenski jezik u ruskom pravopisu umesto vlastitog jezika. Kopitarova strastvena posvećenost Dositeju Obradoviću i njegovom delu šalje poruku Srbima da slede sličan put. Autor članka smatra da je Kopitar aktivno tražio obrazovanog Srbina koji bi sproveo jezičke i književne zadatke, postavljajući temelje srpske književnosti, uključujući izradu srpskog rečnika, gramatike i prikupljanje narodnih pesama. Bonaca zaključuje da je Kopitar *otkrio Vuka* jer je bio vođen ovom potrebom.

Duša ovih stranica nas navodi na patriotsko razmišljanje, čija istina proizlazi iz same prirode stvari i može biti potvrđena i zvaničnim dokumentima iz Obradovićeve ere. Naime, dva do tri miliona Srba koji su postepeno emigrirali iz Turske kod nas, bili bi dvostruko srećniji zbog fizičkih blagodeti austrijske vlasti nakon što bi dobili dokaz ljubaznog poštovanja prema onome što im je najvažnije – njihovom svetom jeziku. Treba prevazići psihološke prepreke uz pomoć psiholoških lekova, sa

ljubavlju za ljubav. Što se tiče preostalih turskih Srba koji se još uvek bore za svoju slobodu, već je poznato da gledaju prema dalekom severu, srodnim jezikom i verom, jer se čini da se praesentior deus manje brine o njima (Miklošić 1857, 70).

Kopitar je naglašavao važnost narodne književnosti zbog odsustva staroslovenskog jezika u njoj, što je i trebalo izbeći. Ključna svrha rečnika bila je uspostavljanje govornog jezika kao književnog.

Bonacin članak pruža dovoljno osnova za nekoliko zaključaka. Pokazuje da Kopitar nije bio samo Vukov saradnik u sprovođenju jezičke reforme, već njen stvarni arhitekta. Takođe, celokupna reforma je imala jasnu političku svrhu u tadašnjem austro-ruskom rivalitetu. Kako navodi Pejović: *Jasno se uočava njegova iskrena privrženost slovenskom identitetu i njegovoj ulozi u kulturnom razvoju slovenskih naroda* (Pejović 1975, 342).

Zaključak

Kopitar je bio odlučan u svom slovenskom patriotizmu i nastojao je poboljšati položaj slovenskih naroda. U to vreme, Rusija je bila jedina nezavisna slovenska država, dok su ostali slovenski narodi bili pod vlašću Austrije i Turske. Kopitar se priklonio austrijskoj strani u geopolitičkom sukobu zbog razloga koje je smatrao tadašnjim okolnostima i budućim perspektivama. Njegova privrženost austrijskoj imperiji nije proizilazila iz nemačkog nacionalizma, već iz vizije stvaranja slovenske Austrije, u kojoj bi svi slovenski narodi mogli napredovati i razvijati svoju kulturu. Kopitar je naglašavao značaj upotrebe narodnog jezika za kulturni napredak, a podržavao je ideju da slovenski jezik postane službeni jezik u Austriji. On je konstantno isticao važnost slovenske kulture i jezika u okviru austrijske imperije, te je zagovarao osnivanje katedri za slovenske jezike, kao deo šireg plana za podsticanje kulturnog razvoja slovenskih naroda. Kopitar je upoređivao Austriju s Turskom, argumentujući da bi slovenska kultura i jezik trebalo da budu centralni elementi austrijskog identiteta.

Kopitarova vizija je ukazivala na potrebu za stvaranjem slovenskog centra za kulturu i proučavanje slovenskih jezika i književnosti unutar Austrije, kako bi se podržao razvoj slovenskog kulturnog identiteta. Kroz svoje bogato delovanje na polju lingvistike, kulture i književnosti, Jernej Kopitar je uspeo značajno da doprinese malim slovenskim narodima, deleći svoje ideje i šireći želju za jedinstvom i podjednakim šansama za razvoj svakog slovenskog naroda. Nje-

gov izuzetno svestran doprinos ostavlja nasleđe koje seže daleko iznad njegovog vremena, postavljajući temelje za izgradnju mostova među slovenskim narodima koji će ostati čvrsti i u budućnosti.

Literatura

Bonazza, Sergio. 1988. „V. S. Karadžić und der Austroslavismus". *Europa Orientalis* 7: 361–371.

Jembrih, Alojz. 1996. „Kopitarove spekulacije o kajkavskom književnomu jeziku u pismima Ignacu Kristijanoviću". U *Kajkavski zbornik: izlaganja na Znanstvenom skupu o kajkavskom narječju i književnosti u Zlataru 1994. godine*, uređivački odbor Božidar Finka…[et al.], 9–25. Zlatar: Narodno sveučilište „Ivan Goran Kovačić".

Jembrih, Alojz. 2005. „Prvi hrvatski stoletni kalendar". *Gazophylacium: časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku* 10 (3/4): 73–105.

Jurančič, Janko. 1973. „Dva malo poznata kajkavska gramatičara". *Južnoslovenski filolog* 30 (1–2): 357–367.

Kopitar, Jernej. 1808. *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärtner und Steyermark.* Laibach: bey Wilhelm Heinrich Korn.

Kopitar, Jernej. 1810. *Patriotische Phantasien eines Slaven*. Wien: Geistinger.

Kopitar, Jernej. 1857. „Barth. Kopitars Kleinere Schriften: sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen und rechtshistorischen Innhalts". Theil 1, herausgegeben von Fr. Miklosich, 61–71. Wien: Friedrich Becks Universitäts Buchhandlung.

Kopitar, Jernej. 1984. *Serbica: kulturno-istorijske teme*. Novi Sad: Matica srpska.

Kopitar, Jernej i Matija Čop. 1977. *Izabrano delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kropej Telpan, Monika. 2013. „The cooperation of Grimm brothers, Jernej Kopitar and Vuk Karadžić". *Studia Mythologica Slavica* 16: 215–231.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1875. „Prinesci za povijest književnosti hrvatske". *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 12: 51–110.

Murko, Matija. 1908. „Kopitar in Vuk Karadzić". *Ljubljanski zvon* 27: 281–356.

Mutavdžić, Predrag. 2013. *Balkan i balkanologija: uvod u studije jugoistočne Evrope*. Beograd: Čigoja štampa.

Pejović, Božidar. 1975. „Kulturno-istorijski pravac u srpskoj istoriji književnosti". U *Stojan Novaković i „filološka kritika": izabrani kritički radovi Stojana Novakovića*, priredio Božidar Pejović. Zbirka Srpska književna kritika, knj. 4. Novi Sad: Matica srpska ; Beograd: Institut za književnost i umetnost.

Pogačnik, Jože. 1978. *Jernej Kopitar*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Pogačnik, Jože. 1995. „Bartholomäus Kopitar als Slawist“. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 41: 255–270.

Štebih Golub, Barbara. 2017. „Jernej B. Kopitar and the Grammar Book of Ignac Kristijanović“. *Slavia Centralis* 10 (1): 16–39. https://doi.org/10.18690/scn.10.1.16–39.2017

Vukašin Simonović
Univerza v Beogradu
Filološka fakulteta
Srbija
vukasin.simonovic1997@gmail.com
https://orcid.org/0009-0006-8803-5321

JERNEJ KOPITAR V LUČI PANSLAVIZMA IN AVSTROSLAVIZMA

Raziskava za ta članek je bila opravljena z namenom osvetlitve vloge Jerneja Kopitarja v razvoju slovanske kulturne identitete i njegove vizije slovenske Avstrije, kjer naj bi vsi slovanski narodi lahko napredovali in razvijali svojo kulturo skozi uporabo in razvoj narodnega jezika. Jernej Kopitar je bil ključna figura slovanskega kulturnega preporoda v 19. stoletju. Že v mladosti je izkazal izjemno intelektualno radovednost. Po šolanju v Ljubljani je postal pomočnik plemiču Žigu Zoisu, ki ga je poslal na Dunaj študirat pravo. Kopitar je tam pričel z delom na slovenski slovnici in raziskovanju jezika. Njegov prispevek k slovenski kulturi je zajemal preučevanje jezika, zbiranje ljudskih pesmi in pripovedi ter standardizacijo slovenskih jezikov. Kopitarjevo sodelovanje z Vukom Karadžićem in podpora pri reformi jezika ter pravopisa sta bila ključna za razvoj srbskega jezika in književnosti. V članku je predstavljen tudi Kopitarjev prispevek k vzpostavljanju povezav med slovanskimi skupnostmi tekom političnih sprememb in nacionalnih prebujanj. Prav tako je podpiral jožefinizem, gibanje za centralizacijo in modernizacijo Habsburške monarhije, ter promoviral razsvetljenske ideje. Njegova korespondenca z Ignacom Kristijanovićem priča o njegovem vplivu na ohranjanje dialektov in jezikovnega bogastva. Kopitarjeva dela so pustila globok pečat na intelektualni dediščini slovanskih narodov, in zato se ocenjuje kot ključni akter v družbenem in kulturnem kontekstu. Postavil je temelje za nadaljnji razvoj in ohranjanje slovanske kulturne identitete.

Ključne besede: Jernej Kopitar, kultura, jezik, književnost, reforma, standardizacija

Vukašin Simonović
University in Belgrade
Faculty of Philology
Serbia
vukasin.simonovic1997@gmail.com
https://orcid.org/0009-0006-8803-5321

JERNEJ KOPITAR IN THE LIGHT OF PAN-SLAVISM AND AUSTRO-SLAVISM

The research underlying this paper sought to examine the role of Jernej Kopitar in developing the Slavic cultural identity, as well as his vision of Slavic Austria, where all Slavic nations could progress and develop their culture through the use and development of their native languages. Jernej Kopitar was a key figure in the Slavic cultural revival in the 19th century. From an early age, he displayed an exceptional intellectual curiosity. After studying in Ljubljana, he became an assistant to the nobleman Žiga Cojs, who sent him to Vienna to study law, where Kopitar began working on a Slovene grammar and language research. His contributions to Slavic culture included language studies, collecting folk songs and traditions, and the standardization of Slavic languages. Kopitar's collaboration with Vuk Karadžić and his support to the reform of language and orthography were crucial for the development of the Serbian language and literature. The paper also presents Kopitar's contributions to the establisment of connections among Slavic communities during political changes and national awakening. He also supported Josephinism, a movement for the centralization and modernization of the Habsburg Monarchy, and promoted Enlightenment ideas. Kopitar's correspondence with Ignac Kristijanović illustrates his influence on preserving dialects and linguistic richness. Kopitar's work left a deep mark on the intellectual heritage of the Slavic nations, making him a key actor in the social and cultural context. He laid the foundations for the further development and preservation of the Slavic cultural identity.

Keywords: Jernej Kopitar, culture, language, literature, reform, standardization

Primljeno / Prejeto / Received: 28. 06. 2024.
Prihvaćeno / Sprejeto / Accepted: 16. 12. 2024.